

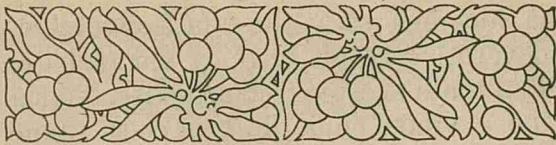
N. IORGA

≡ POLITICA EXTERNĂ A POPOARELOR AGRICOLE

Conferință ținută la Congresul din 1912
al Societății Române de Agricultură.

Editura Societății Române de Agricultură
:: București

POLITICA EXTERNA A POPOARELOR AGRICOLE.

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA CONGRESUL DIN 1912
AL SOCIETĂȚII ROMÎNE DE AGRICULTURĂ.

I.

Onorat auditoriu,

Să-mi dați voie să dezvolt o conferință antipatică poate și în formă, dat fiind că sînt bolnav, dar, în orice cas, antipatică în fond, antipatică față de starea de spirit din momentul acesta a națiunii noastre sau față, cel puțin, de aparența stării de spirit a națiunii noastre. Eū, care nu m'am sfiit niciodată să spun ce cred, voiū căuta că spun, într'o formă potrivită menirii societății care mi-a făcut onoarea de a

mă îndemna să vorbesc la festivalul ei, adevăruri care nu cred că vor răzbate. Și cu toate acestea trebuie spuse, fiindcă vine o vreme când, din ceia ce se spune și din ceia ce se face într'o vreme, se înseamnă și nebunia, dar se înseamnă și lucrurile cumiți. Și cred că însemnarea lucrurilor acestora, pentru acel care a spus un lucru cuminte e o mare mîngîiere. Mîngîierea aceasta, de a fi spus, în anume momente, cînd multă lume n'a fost cuminte, lucruri pe care le cred cu desăvîrșire cumiți, mîngîierea aceasta voiă avea-o cu siguranță.

După această explicație prealabilă, vin la subiectul însuși al conferinței.

Vorbesc ceva mai încet: conferința nu va fi lungă. Tocmai pentru că sînt lucruri antipatice, care jignesc sentimentul popular, de aceia reclam mai multă atenție decît aceia care se dă de obicei unei cuvîntări. Cînd cuvîntarea măgulește sentimentele auditoriului, cînd mai agiți pasiunile care există în suflete, nu e nevoie de prea multă atenție, dar atenția e necesară cînd trebuie să primești sentimente împotriva cărora luptă

sufletul d-tale, și cred că sufletele multora dintre d-voastră vor lupta împotriva unor păreri exprimate aici.

Onorat auditoriu,

Cînd am anunțat, nu conferința care stă scrisă în programul d'întăiū: „Din trecutul agriculturii“, ci în cel de-al doilea — vorbește cineva unde poate — va să zică atunci cînd am anunțat a doua conferință, adecă: „Politica externă a popoarelor agricole“, nu mi-a trecut prin minte să fac greșala interesată pe care o fac mulți, pe care o face un întreg partid de cugetare în domeniul economic, care s'a transformat cu vremea într'un mare partid politic, existînd în toată lumea, partidul socialist, — greșala de a explica toate lucrurile prin cause economice: mai multă hrană, mai puțină hrană, cutare împărțire de hrană, cutare alta; hrana, aceasta ar determina toate lucrurile cîte se petrec în lume. Tot așa ar crede cineva că și conferința mea ar cădea în această rătăcire, că, adecă, dacă vreî să știi ce politică externă face o națiune, n'ai

decît să te uiți la ocupația acelei națiuni: dacă e agricolă, națiunea face o anume politică externă, dacă e comercială, cutare alta, dacă e o națiune a cării tărie stă în industrie, face un al treilea fel de politică externă.

Nu, nici prin gînd nu-mî trece să cred că așa este. Eū am crezut totdeauna —, și cred și acum, și o spun cu orice prilej, — și aș dori ca aceasta să pătrundă în cugetele tuturor, căci este un mijloc de a face sufletul omenesc mai hotărît, mai puternic, — am crezut totdeauna că nu stomahul, ci inima mișcă lumea; că nu digestiunea care se săvîrșește de două-trei ori pe zi în organul inferior din mijlocul trupului nostru omenesc, ci mișcarea neconținută din organul superior așezat ceva mai sus în trupul nostru omenesc, aceasta hotărăște lumea. Eū cred că tot ce există în lume nu e altceva decît idei luptînd sau idei biruitoare.

Chiar în forma aceasta, — dacă aș fi chemat să hotărăsc forma în care să se exprime acest adevăr, — aș zice: nu există pe lume nimic care să nu fie sau ideie care luptă către biruință sau ideie care a biruit în luptă. Așa încît

politica externă a deosebitelor țeri e stăpînită și ea de idei, idei care lovesc de multe ori în interesele materiale ale acelei societăți sau națiuni.

Cum, adecă, Bulgarii aū plecat ca să capete un port la Marea Egee, Sirbiū unul la Marea Adriatică, în războiul de acum? Va să zică pentru astfel de socoteală s'aū mișcat națiunile acestea, pentru aceasta aū strîns cîte energii erau disponibile la dînșii, aū sacrificat o generație întreagă? Mare lucru! Imens lucru! Din punctul de vedere al înnălțimii intelectuale și morale e un imens lucru cînd un popor are curajul să sacrifice o generație întreagă, și pe cei d'întăiū cugetători și oameni de știință ai națiunii, numai pentru ca în drumul spre idealul său să se fi făcut un pas mare.

Prin urmare nu motive de ordine economică sînt acelea care aū determinat așa ceva. Cînd va veni ceasul mare pentru noi, și vom porni, nu cu mîna întinsă, ci cu mîna strînsă pe armă, și nu în drumul spre aventuri lașe, ci în drumul spre dreptul nostru firesc, — încă odată zic, și d-voastră însemnați: nu în drumul

spre aventuri lașe, ci în drumul spre îndeplinirea idealului național firesc (Aplause) — credeți d-voastră că pentru cause economice ne-am duce noi, pentru un drum comercial care s'ar deschide dincolo de munți, pentru avantajii de vânzare mai bună în altă parte europeană, pentru debușeele care s'ar oferi acolo? Pentru aceia ar avea să curgă sîngele nostru cald pe brazdele unor țeri care nu sînt încă ale noastre? Pentru aceia? Nu! De la un capăt până la altul al istoriei așa va fi cît vor trăi oamenii pe pămînt și vor avea o inimă care bate și un gînd mai înalt va stăpîni lumea.

Să nu credeți prin urmare, cînd vă vorbesc de politica externă a popoarelor agricole, că mă gîndesc numai la agricultura lor, crezînd că din ea poate să plece o politică externă. Nu; dar, dacă nevoi de ordine economică nu provoacă acțiunile unui popor și nu le stăpînesc, ele le condiționează. Aceiași ideie se va manifesta în alt fel în desvoltarea ei, în lupta ei, la un popor care va trăi în împrejurări în care predomină preocupățiunile economice agricole și altfel se va manifesta lupta la un

popor la care predomină ocupațiunile agricole sau comerciale. Și iarăși o idee, trecînd printr'un popor, capătă o notă particulară, și nota aceasta particulară vine de la însăși alcătuirea poporului aceluia. Strigați d-voastră: libertate în America de Nord, va însemna un lucru, strigați: libertate în America de Sud, va însemna cu totul alt lucru, strigați: libertate în Europa apuseană și va însemna, iarăși, un anume lucru strigați: libertate în Europa răsăriteană și va răsări înaintea d-voastră nihilistul cu bomba sau comitagiul macedonean cu armele lui obișnuite de luptă. Prin urmare ideia capătă nota ei particulară trecînd prin sufletul unui popor și schimbîndu-se după poporul acela. Însă orice popor de pe lume e hotărît, e fixat într'o anume formă sufletească, între altele și prin ocupațiile lui tradiționale, prin ocupația economică în care generație după generație au trăit.

* * *

Acum, după ce s'a lămurit prin urmare că nu cred în materialismul economic și s'a fixat totuși rolul pe care,

pe lângă ideie, poate să o aibă, și trebuie să o aibă, ocupația de predilecție a unui popor, care fixează și condițiile de luptă și sufletul care transformă ideile, să venim, pentru a ajunge pe urmă la poarele cu viață agricolă, să venim la formele particulare de politică externă în legătură cu alte ocupații curente ale unei societăți.

Sînt însă State care în politica lor externă nu atîrnă de niciun fel de ocupații pe care le-ar avea aceia din cari se compune Statul. Prin urmare nu se observă un element comercial, industrial, agricol în această politică externă. Politica externă trece peste toate aceste deosebiri. Le servește une ori și în oare care măsură, dar nu e menită înaintea de toate să le servească. Este așa-numita politică imperialistă. Lucru foarte frumos pentru unele națiuni, foarte primejdios pentru altele.

Odată a fost Împărăția Romană. De cînd a fost Împărăția aceasta Romană, și de Apus, și de Răsărit, și Roma veche, a Papei, și Roma nouă, pentru moment încă a Sultanului — și credem

că și de acum înainte în anume forme va rămînea tot pentru Sultan—, de cînd a fost, zic, Împărăția aceasta Romană de Apus și de Răsărit, stafia ei trăiește chinuitoare în sufletele națiunilor. Împărăția în forma ei veche s'a dus, dar deosebite popoare aū simțit nevoia să trăiască din nou acest vis imperial, și milioane de oameni aū perit de pe urma lui. Națiuni întregi s'aū distrus, altele nu vor ajunge niciodată la un echilibru trainic al vieții lor fiindcă această periculoasă stafie îi urmărește chinuitor din urmă pe toți. În tot evul mediu, popoarele germanice și popoarele latine din Apusul Europei s'aū zbatut între dînsese, nu pentru altceva, decît pentru problema: cine să aibă Roma, cine să fie Împărat. De la Împărății romani de nație germanică până la Napoleon I-iū, încoronat Împărat de Apus, un șir întreg de silințe supraomenești și jertfe omenești uriașe, de ruini fără milă a' unui șir de civilizații, pentru gîndul acesta al Imperiului. Vecinii noștri de peste Dunăre, Sîrbii, Bulgarii, — de Greci nu vorbim fiindcă erau chiar în Constantinopol pe vremea Imperiului bi-

zantin, — vecinii noștri de peste Dunăre s'au chinuit veacuri întregi, au pierdut toate silințele lor, și-au cheltuit și cel din urmă ban al lor, au revărsat tot sângele din vinele lor, sute de ani, ca să realizeze din nou în Răsărit Împărăția.

Și visul acesta de Impărăție trăiește și astăzi la o mulțime de popoare. Dacă Împărăția germană e o Impărăție cumințe, care înțelege a se păstra în marginile unei națiuni și tolerează chiar prezența în Austria a unei cîtimii așa de mari din națiunea germană, — vedeți aici calitățile naționale superioare cum stîmpără anume porniri —, dacă Germania face așa, în schimb Rusia urmărește, și de o parte și de alta, și în Europa și în Asia, un mare vis imperial: visul imperial al Bizanțului către Constantinopol și visul imperial al lui Gînghishan, stăpînitorul tatar, către Man-ciuria, Mongolia, China. Prin urmare două tendințe imperiale, care o tîrăsc neconținut în război. În amîndouă părțile decî neconținute suferințe, fără niciun fel de folos pentru o mulțime de neamuri.

Și nu vedem numai la popoare atît

de mari, sau la grupe așa de mari de popoare, tendința aceasta imperialistă, ci o vedem și la unele mai mici, pe care avîntul nebun le-a atins și cucerit : Ungurii vorbesc de o bucată de vreme de imperialism maghiar. Există Unguri, oameni în toată mintea, cari se miră că în România nu văd influența civilizației maghiare și, mirîndu-se că nu o găsesc, ei cred că o să vie o vreme cînd ceia ce a visat un Ludovic de Anjou la 1360 se va îndeplini în folosul lor. Dumnezeu știe cît de scump va plăti, nu amestecul de neamuri din Ungaria, dar națiunea politică maghiară această tendință mai mare decît puterile sale, mai mare decît menirea sa.

Prin urmare, așa fiind, și însemnînd imperialismul atîtea silințe zădarnice, atîta sînge risipit, atîta aur cheltuit fără folos, atîtea veacuri pierdute, ne-am putea întreba : nu e nebunie să mergem și noi pe urma vecinilor noștri, vînînd fel de fel de iluzii imperiale ? Ilusia imperială în cazul nostru nu e coroana de Împărat, ci imperialismul consistă în aceia să dorești să ieși, cînd îți se oferă ocazia, orice, de oriunde. Aceasta

este tendința imperialistă : debușeul la o Mare, debușeul la altă Mare, stăpînirea cutării regiunii, să zicem, din Europa orientală. Lucruri foarte frumoase în teorie, dar care nu se acomodează cîtuși de puțin cu un Stat național, avînd ca basă agricultura.

II.

Lăsînd, prin urmare, de o parte visul acesta împărătesc, să venim la altă categorie de State, făcînd o politică externă în legătură cu interesele economice. În cazul imperialismului nu e legătura cu interesele economice și pentru că interesele deosebitelor provincii, deosebitelor nații sînt divergente și de multe ori avîntul imperialist trece peste toate aceste nevoi economice, le jertfește pe toate pentru a-și ajunge ținta, mai ispititoare. Credeți d-voastră că Austria, în acțiunea ei de acum în Peninsula Balcanică, în șicanarea Serbiei, în tendința de a-și rezervă Marea Adriatică — din care nu știu cum va scoate pe altcineva mult mai puternic decît Sîrbii,

Italia, dacă ea va avea curiozitatea să cerceteze ce mai este la această Mare a Italienilor de odinioară —, credeți că Austria, în această tendință de a juca un mare rol balcanic, de a-și păstra drumul deschis către Salonic, credeți că se gîndește la interesele fabricanților deosebitelor ei provincii sau la interesele vînzătorilor de vite și de grîne din Ungaria? Credeți d-voastră că politica Austriei, oricît ar fi ea de precaută cînd încheie convențiile sale, care-î servesc adese ori mai mult ca să prindă în mrejele politice pe vecini decît ca să stabilească anume legături economice, credeți d-voastră că face funcție de bună gospodină a rezultatului muncii supușilor săi? Nu. E vulturul cel cu două capete! Poate că, dacă s'ar găsi cineva să amputeze un cap al vulturului Austriei și unul al vulturului Rusiei, s'ar cuminti o mulțime de diplomați și o mulțime de generali și milioane de oameni ar trăi mult mai fericiți decît înnainte. (Puternice și prelungite aplause.) Iar, dacă s'ar înlocui vulturul, pasăre lacomă prin excelență, printr'un animal înnaripat cu tendințe

ceva mai pacifice, de sigur că civilizația lumii ar datori foarte mult aceluia care ar face această mică transformare zoologică.

Prin urmare, să lăsăm Austria și tovarășa ei, care fac politică imperialistă, și să venim la acele popoare care, trăind mai mult din industrie și comerț, își fac o politică externă în legătură cu aceste ocupații ale lor.

Se fabrică o cantitate oarecare de mărfuri în interior, nu se poate vinde, fabricantul nu poate consimți să cadă supt preț, nu vrea să închidă fabrica, și Statul însuși n'are nevoie ca fabricile să se închidă, ci să sporească. E un surplus de producție : oamenii lucrează mult, lucrează răpede, isteț, aruncă o cantitate oarecare de bogăție. Se întâmplă atunci ca țara aceia cum se întâmplă cu un biet artritic care mănâncă mult, se mișcă puțin și căruia, prin urmare, toate bogățiile acestea de hrană, intrate în organism, i se prefac în otravă teribilă și-i provoacă dureri groaznice. Așa e țara aceasta de industrie dezvoltată, țara îndreptată către

comert, care n'a putut să strecoare produsele sale. Atunci Statul se gîndește la grozavele consecințe care pot să iasă din această îngrămădire de mărfuri, la lucrătorii concediați, la nemulțămirile lor, la agitațiile socialiste, la tulburările revoluționare, lucruri care pe un om de Stat, vrednic de acest nume, trebuie să-l îngrijească în cel mai înalt grad. Acum e și alt sistem : chemi pe prefectul de poliție si-î dai în seamă această greutate. Acesta e sistemul național român. (Ilaritate, aplause prelungite.)

Dar mai sînt și alte sisteme de a se preveni astfel de lucruri. În cazul acesta, cînd vezi că se produce prea mult, că nu poți împiedeca această supraproducție, că e determinată de sporul normal, continuu, al activității societății pe care o conduce Statul, în cazul acesta trebuie să găsești un deuseu. Sînt țeri în timpul nostru care nu pot trăi fără acest deuseu. Prin urmare, sînt silite să *iea*. Din fericire, Dumnezeu a făcut, pe lîngă Europa care produce mult, pe lîngă America, ce o întrece în producție, și une ori o întrece în pu-

teri, a făcut încă trei Continente nenorocite, care pot să servească pentru a da de bușee. Sînt oameni și acolo, dar, de oare ce sînt mai întunecați la față, mai palizi sau mai roșii la față,—e rău și într'un cas și într'altul ; nu sînt oameni ca toți ceilalți, și față de noi sînt socotiți numai ca jumătate sau un șfert de oameni —, față de dînșii se întrebunțează mijloacele cele mai expeditivă : îi tratează întâi cu produsele usinei Krupp, apoi cu produsele fabricilor de postav, pînză, hîrtie, fierărie, zahăr, etc. (Aplause, ilaritate.)

Și sistemul acesta a fost întrebunțat față de o parte din Asia, a fost întrebunțat față de acea parte din Asia care n'a ajuns la înălțimea europeană în ceia ce privește organizarea economică și mai ales apărarea militară. În Iaponia nu se poate face așa ceva, în China se poate. S'a făcut și în acea parte africană, unde produsele pot să meargă, unde omul a fost convins că tot e mai bine să se îmbrace în adevăr decît să continue datinile strămoșești cu privire la îmbrăcăminte. În timpul din urmă chiar, două atentate coloniale, am zice,

aŭ fost încoronate de succes: unul e acela pe care Franța l-a întreprins și l-a dus la capăt în Maroc, și cellalt e atentatul pe care cealaltă soră a noastră — surorile noastre aŭ fost amestecate amîndouă în asemenea acte de violență economică —, pe care cealaltă soră, Italia, a izbutit să-l ducă la capăt în Tripolitania, care e acum numai un mal de Mare, dar care cu vremea, cu ajutorul lui Dumnezeu și bunăvoința Arabilor, va putea să meargă ceva mai departe.

Cînd Italia a plecat în Tripolis, multă lume a ținut-o de rău. Noi toți, Romîni, spiritul nostru public, ne-am ridicat împotriva încercării acesteia de cucerire a Tripolisului: ne-a durut, și am spus-o; de la o bucată de vreme însă, cînd am văzut că Italianii se supără, am făcut marele sacrificiu de a nu mai zice nimic. Dar a aproba, n'am putut. Sacrificiul nostru a mers pînă acolo că am tăcut. Fără să se fi înțeles deosebitele ziare și deosebitele persoane care aŭ o influență asupra opiniei publice, a venit un moment cînd se tipăriaŭ telegramele fără niciun fel de

comentar, dar nimeni, afară de cîțiva visători cari se gîndesc la Traian înainte de toate și uită tot ce a fost pe urmă, nimeni n'a zis că bine aū făcut. Din punctul de vedere al dreptății, al umanității, nu se putea aproba. Și nici din punctul de vedere al intereselor României : se slăbia Turcia, și aveam nevoie de o Turcie tare. Dar mai era ceva : noi, Stat național, nu puteam să aprobăm o expediție care însemna supunerea unui neam care și el are o viață, oricît de modeste, oricît de primitive ar fi serviciile sale. (Aplause călduroase.) Și neamul acela, odinioară, nu uitați că a dat Europei elemente de căpetenie din civilizația ei : e vorba de urmașii degenerați ai Arabilor. Cine nu știe cît datorește știința omenească Arabilor ? Bieți oameni, trăind Dumnezeu știe cum, în împrejurări de sărăcie și izolare, — și un neam civilizat îi prăpădia cu mitraliese și cu bombe aruncate din înălțimile aeroplanelor. Atunci s'a mișcat ceva în sufletul nostru : ni-ar fi plăcut să putem lăuda Italia, dar în împrejurările acelea era cu neputință.

Cine stă însă și se gîndește, acum, după

ce s'a isprăvit lucrul, după ce tratatul s'a încheiat, și împrejurările normale s'a restabilit, sau se vor restabili în curînd cu totul, cine se gîndește la aceste împrejurări, înțelege un lucru: Italia are nevoie de un loc unde să trimeată surplusul producției economice, fiindcă e o țară în care populația se înmulțește peste putința de a-și găsi ocupație, și are nevoie de teritorii unde să trimeată acest surplus de populație, care acasă poate să devie o primejdie. Cine cunoaște mai bine Italia, ar putea să obiecteze că Italia de Sud cere multă vreme, multă muncă și că ar putea să întrebuințeze brațele prisoselnice ale Italiei întregi. Pun capăt acestei parentese și păstrez ceia ce am spus până acum că Italia, ca și Franța, avînd nevoie de debușee, au căutat unde au găsit, de frică să nu li iea alții înaintea, și, cu cruzime, cu absolută indiferență față de orice scrupul moral, de oricare prescripții ale dreptului ginților, au aflat în posesiunea locurilor acelorora un mijloc de revărsare a puterilor naționale, a produselor naționale prisoselnice.

Ei bine, dar noi nu sîntem o țară care să aibă o industrie bogată, care să producă mulțimi enorme de mărfuri, pe care nimeni să nu le mai cumpere aici. Nu ne așteaptă zeci de mii de lucrători famelicî, otrăviți de propaganda revoluționară, căutînd să aprindă toată societatea noastră de la un capăt la altul pentru răsbunarea suferințelor lor. Nu. Fabricile noastre, cum știe toată lumea, sînt fabrici create prin legea de încurajare a industriei naționale, care putea să nu fie, și este întrebarea dacă în bună parte nu era bine să nu fie, căci atunci s'ar fi consacrat toate silințele noastre pentru a face din agricultură altceva decît o tradițiune de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun și Ștefan-cel-Mare, plus cîteva mașini perfecționate. (Puternice și prelungite aplause.) Dar se va zice: nu, noi avem nevoie să ni deschidem perspective largi, drum la Mare, să vindem prisosul producțiunii noastre agricole, căci din aceasta ne ținem; din grîul pe care-l vindem pentru aur. Grîul nostru își găsește drumul și acum, și de ce ne plîngem? de lipsa de vagoane în țară,

dar de mijloace ca, ieșind din țară, produsele noastre să ajungă unde trebuie, nu se plînge nimeni. (Puternice și îndelung prelungite aplause.)

E o mare deosebire între o producătoare de grîu cum a fost și este România, între o producătoare de grîu cum e Rusia, care samănă cu România din punctul de vedere de care vreau să vorbesc acum, și între o țară producătoare de grîu, cum e America de Nord. America de Nord face grîul ca să-l vîndă. E o ramură de comerț a Americii de Nord. Îi ieși grîul, ar fi în stare să întrebuinteze brațele la altă muncă. Aceștia sînt speculatori înaintea de toate. Noi, de multe ori exportăm mai mult decît ar trebui, nu pentru Stat, dar pentru societate. O societate de flămînzii care exportă pentru sașul altora. (Puternice aplause), în materie de grîu ca și în materie de pește și de o mulțime de lucruri. (Aplause, rîsete), o țară pelagroasă din cauza foamei permanente în anume Ținuturi, care nu poate da pîne fiilor săi, pentru că clasa de sus, care beneficiază din vînzarea în străinătate a grînelor, dă, în

momente strașnice pentru omēnire, cum e acesta, înfățișarea pe care o are și azi și pe care o s'o aibă până la capăt, orice s'ar întâmpla, centrul acesta al Bucureștilor. Vedeți d-voastră: n'are a face una cu alta. Noi nu sîntem supt niciun raport siliți să facem politică egoistă, călcătoare de dreptate, ignora-toare a dreptului ginților, care ar zice: ieaū, fiindcă altfel mă înnăbuș, ieaū, fiindcă puterile mele de viață mă zugrumă, ieaū căci altfel bogățiile mele mă îngroapă. Nu! Pentru orice Romîn e logic: n'avem oameni de exportat saū, dacă-i vom avea, dacă va începe și aici ca și în Ardeal mersul către America, va fi dovadă, nu de un surplus de poporație, ci de un surplus de gospodărie rea și de nedreptate. (Puternice și prelungite aplause.)

III.

Domnilor, acum vin la altă categorie de State, acelea din care facem parte și noi, care trăiesc din agricultură, la categoria popoarelor care și-aū format sufletul prin agricultură. Să ne gîndim

care ar trebui să fie politica acestor State și acestor popoare.

Agricultorul se deosebește în foarte multe privințe de negustor. Cu condițiunea să fie agricultor din generație în generație, căci agricultorul improvisat nu se deosebește de ceilalți. Fermierul din America Apuseană nu se deosebește ca mentalitate aproape de loc de tovarășul său ruda sa de aproape care face negoț și industrie în orașe: unul speculează în grâne, cellalt speculează în lână, săpun, osînză; prin urmare exact același suflet la unul ca și la cellalt. Dar vorbesc de popoarele care din generație în generație, de la începutul lor, au fost popoare agricole.

Ar putea însă atunci să mă întrebe cineva: noi am fost de la început popor agricol? Aducîndu-și aminte de cele învățate la istorie, în clasa a IV-a, ar zice: nu, noi am fost întîi păstori și, cînd veniaū barbarii, fugiam la munte, iar după aceia porniam cu oile de ieșiam iar la șes și pe urmă altă furtună iar ne arunca în văile Carpaților. Și așa am dus-o toată viața până cînd au încetat năvălirile și ne-am așezat și am

început, defrișând pădurile, tăind codrii cei mari, făcînd curături, cum se zicea odinioară, am început decî a face puțină agricultură.

Nu mă împac cu ciobănitul acesta și cu fuga la munți, în ruptul capului. Întăiū nu sîntem o nație de mișei. Știți cine fuge la vreme de pericol? Cel cu gura mare. Cînd veți vedea o națiune care de dimineață până seara se ține numai de mari meetinguri zgomotoase, să știți că în națiunea aceasta sînt o mulțime de indivizi cari cu siguranță în momentul hotărîtor vor fugi. (Aplause puternice și îndelung prelungite.) Dacă veți vedea însă o nație cuminte, liniștită, care-și chibzuieste cuvîntul, care se adună numai în clipe mari de tot, care, cînd spune o vorbă din gură, de urmările ei nu scapă nici în mormînt, să știți că din națiunea aceia nu fuge nimeni.

La noi *nu* a fost obiceiul de a fugi, și ciobănitul e o închipuire. Cine crede că se trece de la păstorit la agricultură cum se trece de la un regim de carne la un regim vegetarian sau de la o haină de vară la una de iarnă,

saŭ de la o anume modă de a-și tunde barba și une ori mustățile la alta, se înșeală. Nu d-lor, poporul care a făcut păstorie cîndva, face și acum; nu e nimic mai persistent decît această ocupație a păstoritului. Oricine cunoaște împrejurările din Italia și Spania, știe că și astăzi există drumul păstorilor de pe vremea Iberilor și Latinilor, drumul păstorilor d'innainte de întemeierea Romei, și oricine cunoaște împrejurările din Balcani și Carpați, știe că acei cari făceau păstorie acum o mie de ani, o fac și astăzi, și nu o fac rătăcind de cine știe unde până cine știe unde, ci de la locuința de vară fixată odată pentru totdeauna la locuința de iarnă, și ea fixată odată pentru totdeauna. Păstorul nu e om fără locuință, e un om cu două locuințe, în legătură cu nevoile turmelor pe care le paște. Prin urmare între Romîni aŭ fost păstori, și acei cari erau păstori odinioară sînt și acum, dar marea masă a poporului nostru a fost alcătuită totdeauna din agricultori.

Ce mai bună dovadă voiți decît în-

săși limba noastră? Ocupațiunile agricole și felul grînelor sînt numite cu cuvinte latine, și nu e niciun cuvînt slav *principal* și *necesar*: grîul, orzul, ovăsul, săcara, toate sînt nume latine; a sămăna, a secera, sînt cuvinte din același tesaur latin. Dar o să se obiecteze că poate cutare și cutăre din instrumentele ce se întrebuintează în plugărie nu sînt latine, ci slave. Răspund: nu știu dacă aũ fost numele slave de la început. Căci vă întreb un lucru: *batoză* de sigur că nu e cuvînt latin, de sigur nu e cuvînt latin vechiũ. Dar rămîneaũ, înainte de a lua acest cuvînt de la Francesi, grînele nebătute? Instrumentele se schimbă, se perfecționează, și, cînd se introduce un instrument pe care nu-l cunoșteam înainte, se numește cum îl numia poporul acela care ni l-a dat. În copilăria mea i se zicea cravatei: „legătoare“, acum toată lumea zice „cravată“, se zicea odinioară „basmă“ și „năframă“ la ceia ce numim „batistă“, și acum și cîntecele populare zic așa, „batistă“. Alcătuirea actuală a oștirii se compune din companii, regimente și așa mai departe.

Prin urmare se va zice: n'aũ avut Romîniĩ companii ŝi regimente pãnã n'aũ ajuns în legãturã cu popoarele de la care aũ împrumutat aceste cuvinte? Aũ avut, dar nu li ziceaũ aŝa. Cuvintele se schimbã.

Prin urmare: n'are decît sã se uite cineva la cuvintele principale care numesc felul grînelor ŝi ocupaþiilor agricole ca sã-ŝi dea seama cît de vechi agricultorii sîntem noi.

Agricultori ŝi înnainte de Romani, din timpul Tracilor. Cînd a venit Alexandru-cel-Mare, regele Macedoniei, a gãsit lanuri de grîu în țara noastrã. Va sã zicã înnainte de Romani, înnainte de era creștinã cu peste 300 de ani, se fãcea agriculturã pe malul stîng al Dunãrii.

Astfel noi am fost fãrã Îndoialã un popor de agricultori. Îmi vine în minte descrierea Moldovei pe care a fãcut-o Matei de Murano, medicul venețian al lui Ștefan-cel-Mare. Ștefan a fost cãutat între anii 1501 ŝi 1503 de acest medic, care a însemnat, între alte lucruri esențiale privitoare la Moldova, ŝi faptul cã se samãnã grîu, ŝi anume se samãnã

primăvara, nu toamna, în April ori Mai, zice medicul Matei, și se culege în August ori Septembrie. Va să zică, precum vedeți, condițiile de sămănat și cules erau pe vremea lui Ștefan-cel-Mare cu totul altele decît cele de acum, dar că se sămăna grîu, că se mînca pîne albă de grîu, e dovadă mărturia aceasta, din veacul al XV-lea, a medicului lui Ștefan-cel-Mare.

IV.

Ei bine, cînd un popor, timp de atîtea secole, am zice: mii de ani, trăiește ca agricultor, aceasta-î dă o fire anume. Firea aceasta anume, care se desface din agricultură, pentru poporul nostru se poate resuma în următoarea caracterizare: Agricultorul știe un lucru pe care păstorul nu-l știe; păstorul știe drumul, și drumul îl știe bine, căci altfel își pierde turmele, dar agricultorul trebuie să știe *hotarul*. Agricultorul are hotar, și poporul care a făcut agricultură veac de veac, poporul acela e în toate ale lui fixat în hotare. Dacă

aî hotar în ocupațiile d-tale economice, îl veî avea și în ambițiile d-tale și în idealul d-tale, veî trăi disciplinat în marginile hotarelor de drept pe care ți le-ai fixat odată pentru totdeauna. Decî un popor agricol, deprins cu hotarele cîmpului său, va ști să fixeze hotare neclintite și dreptului său și idealului său și nu veî putea veni la un astfel de popor să-i spuî: până acum te-ai uitat în sus, acum uită-te în jos; până acum ai știut că aici e dreptul tău, acum du-te de-l caută dincolo. Un popor agricol, iubitor al hotarului său, respectă hotarul altuia. (Aplause călduroase.) Un popor agricol se ține numai în marginile dreptului său național, dar într'acolo cu înviersunare își îndreaptă toate silințele.

Mulți dintre d-voastră vor fi cunoscînd acel admirabil specimen de Romîn care decade și piere pe încetul, grație bunei îngrijiri a Statului nostru, răzeșul din Moldova. Și moșneanul din Muntenia, dar mai ales răzeșul din Moldova. El e în stare să-și cheltuiască toți banii, puținii bani pe cari-i are, e în stare

să-și cheltuiască tot timpul, să înfrunte toate dușmăniile, să-și arunce copiii flămînzi pe stradă, ca să urmărească dreptul lui: cît de puțin dacă ar fi călcat dreptul lui de altul, pentru bucățica această de cîmp e în stare să jertfească totul. Dacă ai lua însă pe răzeș și i-ai oferi să renunțe la bucata pe care o reclamă, căci îi dai în schimb un lan întreg aiurea, ei bine, răzeșul va refusa aceasta. S'a dus Brăilenii, s'a dus la-lomițeni, s'a dus o mulțime alții prin Dobrogea de cînd cu regimul veteranilor; din răzeșii moldoveni însă sînt sigur că nu s'a dus unul singur: preferă să moară pe cei cîtiva metri pătrați cari i-a mai rămas din moștenirea străbună, și, să-i dai toate bunurile din lume, pe alt loc nu se mută! Și politica externă a unui popor agricol se face tot așa: piere mai bine luptînd întru apărarea dreptului său, dar niciodată ispita nu-l va duce să încalce aiurea drepturile altui popor. (Călduroase și prelungite aplause.)

Agricultorul are o calitate sufletească prețioasă, resultînd din munca lui: ne-

gustorul e trufaș, și, trufaș, așa cum este, se gîndește la corăbiile cele multe care să-î meargă pe Mare, la bogățiile care i se pot strînge într'un moment în mînă și prin urmare sufletul lui e nestatornic și tulburat. Agricultorul e, din potrivă, mărgenit în pretențiile sale și neschimbat în alcătuirea sa sufletească.

Aceiași ocupație, aceeași întoarcere a fenomenelor naturii în mijlocul cărora trăiește, pămîntul acela statornic supt picioarele sale, cerul acela ocrotitor care-l ține supt pază, fac dintr'însul un om sigur și cumpătat. Și, cînd un popor agricol face politică externă, el o face cu aceste însușiri: sigur și cumpătat, același ieri, același mîne, nu cu furii de nebunie care-l aruncă pe cutare drum pe care nu l-a mai cercetat și unde nu are ce căuta. În același timp pornirile lui sufletești cumpătate nu caută decît ceia ce trebuie să caute prin voia împrejurărilor și prin dreptul său întreg.

Și, în sfîrșit, mai e o însușire a popoarelor agricole care se traduce în calitate de politică externă. Negustorul

își poate face calcule care nu înșală: două plus două fac patru oricînd, și cutare mașină care lucrează în cutare condițiuni va produce de dimineată până seara cutare cantitate de mărfuri, iar cutare tren va ajunge în cutare timp la destinația sa aducînd mărfurile. Cu agricultura nu e așa: agricultorul are de așteptat, pe lîngă munca și pe lîngă înțelepciunea lui, are de așteptat încă ceva, pe care-l cere prin rugăciunile lui către Dumnezeu: el nu hotărăște ploaia și vremea bună. Știința oamenilor a putut merge cît de departe, ea nu va putea smulge cerului senin ploaia și nu va putea să dea cerului acoperit de nori strălucirea unui cer cald de Iunie. Este ceva mai mare decît dînsul, pe care omul nu-l poate stăpîni, dar, apropiindu-se cu reverență și întrebîndu-l cu socoteală, poate totuși să ajungă la scopurile sale. Plouă prea mult toamna și nu poate să semene grîu, samănă primăvara orzoaică: cît poți, n'ai ce face! Se întîmplă de-ți cade arșița cînd aveai nevoie de ploaie, potrivești lucrurile așa încît, fără să schimbi natura, să ajungi la cîștigul

d-tale. Aceasta se chiamă oportunismul cel cuminte, cel bun, care nu silește lucrurile, ci le întrebuițează cu chibzuială. Nu silește, fiindcă știe că lucrurile nu se pot sili, dar știe și aceea că mintea omenească poate totuși să smulgă și împrejurărilor celor mai vitrege rodul pe care-l așteaptă.

Politica noastră de odinioară față de vecinii mai puternici, era o adevărată politică a unui popor agricol, care știe să întrebuițeze cuminte toate oportunitățile. Ni ziceau „Valahî perfizi“ și Polonii și Ungurii, și în limba lor ni vor fi zis și Turcii „Valahî perfizi“. Dar perfidia aceasta a ținut pe cei puțini și slabi împotriva celor mari și puternici. (Aplause puternice.) Numai cît nu li-am arătat pumnul la toți în același timp, și n'am răspins prietenia celor mici cari se luptau împotriva lăcomiei celor mari, și nu ne-am înfățișat niciodată ca niște obraznici ciocoi de casă mare cari pun mîna în piept ca să gonească pe cel rău îmbrăcat ce încearcă să urce scările. Politica ce înflăcărează acum pe mulți dintre noi nu e

altceva decît o astfel de politică de ciocoiu de casă mare austriacă care răpede pe scări pe nenorocitul rău îmbrăcat ce încearcă să se suie și el către libertate și civilizație. (Puternice și prelungite aplause.)

D-lor, dacă un popor agricol stăpînește el soarta lui, aceasta e politica pe care o face. Se poate însă întîmpla ca un popor cu ocupații agricole, prins de civilizație pe neașteptate, în pripă, nu înnaintează cu puterile sale firești, de jos în sus, ci asupra unei mase care se găsește încă în stare haotică supt raportul economic și cultural, se așterne o pătură suptire de intelectualitate de import. Aceasta este situația noastră. Ce zace în masa de jos, o știm cîțiva: cei cari pot să desfacă puterile de acolo aū interesul de a le opri, sau nu îndrăznesc să prefacă gîndul lor bun în faptă. Puterile cele mai adevărate ale neamului nostru zac jos, în cei cari scormonesc țărîna și fac să se ridice bogăția cea mai adevărată a acestei țeri, iar de-asupra s'a așternut acea intelectualitate de împrumut, unde totul este

împrumut, une ori și rasa. Și ea face pentru o țară agricolă o *altă* politică. Această politică se poate numi politică de aventuri.

În ce consistă ea? În ce consistă aventurierul. Aventurierul e omul care s'a ridicat ușor, fără a munci, care se miră de ce l-a găsit, care n'are nicio idee bine fixată în sufletul său, care, înnebunit de norocul vieții sale, e dispus să privească toate lucrurile potrivit cu această dispoziție nebună. Prin urmare, orientare statornică, respect de dreptul altuia, mărgenire în dreptul său, cultul veșnic al aceluiași ideal național, acestea-i sînt nimic. Într'o zi, e într'un fel, într'altă zi e într'altfel; astăzi aruncă un cuvînt, mâni l-a uitat; astăzi se îndreaptă într'o direcție, mâni găsește o alta, renegînd într'o zi ceia ce a adorat într'altă zi, rîzînd cinic de ceia ce fusese cu cîteva ceasuri înnainte icoana înnainte a căreia se prosternase. Deci veți vedea pe acești oameni făcînd pe rînd o politică sau alta, anexînd cu gîndul la Răsărit sau la Apus, la Nord sau la Sud, avînd un singur gînd: ca

vorba lor să răsune lată, dar fapta lor să o poată evita. (Mari aplause.)

Mă veți întreba d-voastră: atunci ce trebuie făcut? Atunci trebuie făcut acest lucru: să se ridice elementul național, moral prin lunga lui experiență de plugar cinstit, să se ridice la rostul acela unde vă asigur că va face mai bună figură, și va aduce mai mult folos decât aceia cari-î deneagă dreptul de a conduce propria lui țară (Aceleași aplause).
